

## Isten az emberben él.\*

Irta: **Kovács Lajos.**

Alapige: János XIV. 10–11. „Nem hiszed-e, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok? E beszédeket, melyeket én szólok nektek, nem magamtól szólok; hanem az Atya, aki én bennem marad, ő cselekszi e cselekedeteket. Higgyetek nekem, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok; ha nem hiszitek, a cselekedetekért higgyetek nekem.“

Az alapige szavai messze viszik az embert a hit és gondolkodás világában, midőn azoknak értelmét és az azokból folyó tanulságokat keressük. Oly magasra emelik, ahol a tudás hatalmára és a hit erejére egyformán szükség van, hogy valaki tisztán lásson, oly tisztán, hogy lelki megelégedéssel állhasson meg és a benső megnyugvás amaz érzésével tekinthessen szét lelki élete magaslatán, melylyel Jézus oly sokszor ejtette bámulatba a sokaságot, fegyverezte le a szenvedélyeket és nyugtatta meg a szíveket.

Nem ismeretlen egészen előttünk ez a messzeség és ez a magaslat. Mert életünk jellemkedett pillanataiban, avagy a világgal, az élet nagy próbáival és saját bensőnkkel vívott nagyobb harcainkban nyert győzelmünk érzetében jártunk mi még messze és magasán hitünk birodalmában. De lehet-e meglepő reánk nézve, ha a szellemi és hitélet magaslatainak újból való megközelítése mindannyiszor újabb nehézségekkel, új küzdelmekkel jár? Csuda-e, ha minden újabb elindulásunk bizonyos tartózkodó félelemmel és némi aggodalommal van összekötve? Hisz a siker mindig bizonytalan, a győzelem mindig kétes.

\* A Bedő Alberttől hirdetett pályázaton jutalmat nyert.

Bizonyos tartózkodással és némi aggodalommal olvastam fel hát én is a szent lecke szavait előttetek ker. ai., mert habár tudom, hogy azt a gondolatot fejezik ki azok, melyek minden ember lelkében többé-kevésbé élnek, de azt is érzem, hogy az azokkal való foglalkozás a közönségesen, a megszokotton jóval felülemelkedő érzelmeket ébreszt mibennünk. A Jézus szavaiban oly gondolatvilág bontakozik ki előttünk, mely míg legyfelől éppen a bennünk lakozó isteni lélek alapján a legtermészetesebbnek látszik, addig másfelől a merészség színezetét is magán viseli, ha kicsinységünkre, nem egyszer tapasztalható tehetetlenségünkre vagy sikertelen törekvéseinkre gondolunk. Mert ha az Isten lélek és ha az az ember — ne keressük most, hogy mily mértékben — lelkes lény, azaz részese az örök isteni léleknek, nem természetes-e Jézusnak ama kijelentése: »én az Atyában és az Atya én bennem vagyok«, tudva, hogy neki az isteni erő mértéki felett adatott?! Viszont, nem látszik-e merésznek, ha a véges elmével és az oly sokszor megrendülő hittel bíró ember — a Jézus példájára — abban a tudatban ringatja magát, hogy ő az Istenben és Isten ő benne lakozik?!

Valóban, minden természetes látszata mellett is, nem egészen könnyű kérdés ez. Hanem ellenkezőleg, oly súlyos, mélyreható kijelentése ez az Idvezítőnek, melynek megértésére és másokkal való megértetésére teljes hitünk és összes tudásunk csoportosítására van szükségünk. Mert lám, még a tanítványok is nehezen tudtak a hitnek ama magaslatára felemelkedni, hova a Jézus kijelentésének megértése emeli az embert. Pedig közvetlen közelükben voltak Mesterüknek. Ismerték lelki világát, gondolkozásmódját, céljait és törekvéseit jobban, mint bárki más. Napról-napra láthatták szerető lelke megnyilatkozásának a jeleit s érezhették jó szívének meleg dobogását. Ők voltak azok, akik a Jézus tanításainak egyik leglényegesebb részét, azt a kijelentést, hogy Isten az emberiség Atyja és az ember Isten gyermeke, legelőször hallhatták és magukévá tehatték s mégis midőn már maga Jézus is abban a hitben él, hogy tanítványai ismerik teljesen Mesterüket s általa az Atyát, sőt hitük világában mint mindenütt jelenvaló

hatalmat tisztán látják Őt, nagy meglepetésére épp a tanítványok sorából kell hallania a meg nem értést eláruló felkiáltást: »Uram, mutasd meg nekünk az Atyát és elég nekünk«.

Mint akit váratlan meglepetést riaszt fel biztos nyugalmaiból, úgy hangzik a Jézus felelete e szavakra: »Ennyi időtől fogva vagyok veletek, mégis nem ismertek-e engemet? Filep, aki engemet lát, látja az Atyát«, mi módon mondod azért te: »mutasd meg nekünk az Atyát«. S mint aki nem nyugszik meg addig, míg hitével, tudásával és minden rendelkezésre álló eszközzel saját képmására át nem formálja kiválasztottjait; míg nem győzi meg teljesen azokat, akik még mindig téves úton járnak és helytelen irányokat követnek, Jézus is, hogy meggyőződését, Istenről és az emberiség mivoltáról saját lelkében leszűrődött felfogását tanítványaiba egészen átöntse, meggyőzésre szánt erővel folytatja: »Nem hiszed-e, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok? E beszédek, melyeket én szólok nektek, nem magamtól szólok, hanem az Atya, aki én bennem marad, ő cselekszi e cselekedeteket. Higyjetekek nékem, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok; ha nem hiszitek, a cselekedetekért higgyjetekek nekem«.

Meggyőződésem szerint oly felsőleges eszmét és lelki szükségből eredő igazságot hirdet e szavakban Jézus, minőt a korábbi vallások hitrendszerében hasonló tisztaságban hiába keresünk. Az Istenben lakozó embert és az emberben lakozó Istent szemlélteti önmagában. Nemcsak sejteni enged, hogy van valami benső viszony Isten és az ember között, hanem cselekedeteire hivatkozva, félreérthetetlenül mutat rá arra, hogy *Isten az emberben él*.

Az alapige szavaiból kiolvasható e mély értelmű kijelentést alapjában elfogadva, vizsgáljuk meg annak igazságát

I. a Jézus életében és tanításaiban és

II. minden ember lelki, szellemi életében.

## I.

»Nem hiszed-e, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok? E beszédek, melyeket én szólok nektek, nem magamtól szólok, hanem az Atya, aki én bennem

marad, ő cselekszi e' cselekedeteket. Higyjtek nekem, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok, ha nem hiszitek, a cselekedetekért higyjtek nekem». Azt mondtam ai., hogy ezekben a szavakban a nagy gondolat van kifejezve, hogy Isten az emberben él s ez igazság mindenekelőtt a Jézus életében és tanításaiban jut kifejezésre.

Nem céloom bővebb vitát kezdeni afelől, hogy van-e egyáltalán valami viszony Isten és az ember között? Csupán hivatkozom egy találó meghatározásra, mely azt mondja, hogy »Isten oly lény, kit az emberi lélek, mihelyt az önismeretnek bizonyos fokára eljutott, már saját természeténél fogva azonnal megérez, keres és bensőleg megismer«. (Unitárius kis könyvtár VIII. 6. lap.) De ettől eltekintve is, midőn Istent léleknek mondjuk s az emberben az isteni léleknek legalább egy parányát, egy fény sugarát feltételezzük, a kettő között az összeköttetést már ezáltal is megállapítottuk. Vagy midőn Istent teremtőnek és az embert teremtménynek hisszük, egy bizonyos viszonynak a létezését szükségszerűleg megengedtük. Teremtő és teremtmény két különböző fogalom ugyan, de nem annyira, hogy az összeköttetésnek összes szálai valaha megszakadhatnának. Isten alkotásaiban és teremtményeiben jelenti ki állandóan önmagát s legesodálatosabb módon éppen az emberben, kit az írás szavai szerint a maga képére és hasonlatosságára teremtett, keblébe élő lelket lehelt, a teremtés koronájává tett és oly méltóságot adott neki, minővel más teremtmények nem bírnak. Az ember pedig isteni erőt érez magában, mit igyekszik kifejezésre juttatni teremtéseiben, munkáiban, alkotásaiban s lelki élete minden mozzanatában. Ha a teremtő a teremtményben és a teremtmény által nyilvánítja önmagát és ha ez folyton amaz után vágyódik és amannak dicsőségére törekszik, akkor valami összekötő kapocsnak, valami viszonynak kétségtelenül lenni kell a kettő között.

Az Isten és az ember között fennálló ez a benső viszony az alapja annak, hogy az Istennek a létele és lénye s a világhoz való viszonya, valamint az embernek célja és rendeltetése s általában mivolta és a világban való helyzete mindig érdekelle és foglalkoztatta az emberi gon-

dolgozást. Ennek volt az eredménye az, hogy már a régi világ vallásaiban, a hitélet és művelődés legalsó fokán, az emberek képzeltek isteneket alkottak maguknak, kiket valami hatalmas lény alakjában szemléltettek vagy láthatatlan magasba helyeztek, mintegy megdicsőült helyre, jelezve különösen ez utóbbi által nemcsak azt, hogy milyen másnak és bizonyos tekintetben mily hozzáférhetetlennek képzeltek isteneiket, kik felfogásuk szerint a jó és rossz szellemek igénybevételével kormányozták a világot, hanem jelezve egyszersmind a tőlük való függésnek érzetét is. E felfogás és hit szerint a kedvező és kedvezőtlen időjárás nem a természet hajlíthatatlan vastörvényeinek, hanem az istenek örömeinek vagy haragjának a következménye volt, valamint az ember életében is az áldás vagy csapás.

Ebben a bizonytalan alapon nyugvó és mesterségesen alkotott hitvilágban az emberiség képzelődésszülte istenei sokkal távolabb voltak minden közelségük dacára is, mintsem az ember önmaga és istenei között az összekötő kapcsolat helyes formában megtalálhatta volna, míg ezzel szemben az istenek az önkény és hatalom eszközeivel kényők-kedvük szerint uralkodtak az emberiség és a világ felett. S ha később a gondolkozás tisztulásával az istenhit is mindinkább tisztult és idővel az embernek a világban való helyzetére nézve is tisztább felfogás jött létre, de még mindig távol volt az emberiség attól, hogy Istenhez való viszonyáról helyes felfogást alkothatott volna magának. Ennek a felfogásnak biztos alapra helyezése és szükségszerű kialakulása későbbi időnek volt fentartva, amikor jön valaki, aki szellemi erejének, bölcsességének, hitének és tudásának hatalmával meg tudja győzni az emberiséget arról, hogy Isten nemcsak a villámlásban, nemcsak a menydörgésben vagy a természeti csapásokban jelenti ki önmagát — mert ezek nem egyébek, mint a természet rendjének megmagyarázható jelei, melyek nem függetlenek ugyan Istentől, de az emberiség életére elhatározó befolyással nem lehetnek — hanem kijelenti magát különösen az ember lelki életében, történetében és hitében.

Az emberiség szellemi vezetésére és irányítására hívatott emberek között e kijelentést Jézus hirdette a legvilágosabban és legelfogadhatóbb formában. Az emberiséget ő emelte fel arra a szellemi magaslatra, ahol Istent és önmagát megismerhette, Istennek lényét és az önmagában levő erőket s azoknak rendeltetését megérthette. Ezért van az, hogy a Jézus megjelenése új világot jelent az emberiség szellemi és erkölcsi életében s történelmében. Ez az új világ új eszméken épült fel. Az ismeretlen új eszmék pedig, ha megtalálják az utat a szívekhez, új életet teremtenek. Rendre-rendre átalakítják a világot, más irányt szabnak a megszokott gondolkozásnak, megsemmisítik a haszontalan képzelődés szüleményeit, útját vágják a célnélküli törekvéseknek, új eget és új földet adnak az ember lábai alá, melyekben igazság lakozik. Jézus saját állítása szerint is azért jött, hogy bizonyosságot tegyen az igazságról, hogy legyen út, igazság és élet az emberiség számára. S terjeszthetett volna-e áldásosabb világosságot, minthogy kijelentette és megértette, hogy Isten léteik, örök végtelen, kinek nincs kezdete és nincs vége, ki egyszerre mindenütt jelen van és munkálkodik mindeneknek javára és boldogságára; legfőbb öröme abban telik, ha teremtményeivel jót tehet.

A fejletlen fokon álló képzelődés által szült tökéletlen istenek tehát rendre eltűntek a tisztánlátók szemében s azoknak helyét a tisztultabb gondolkozás világában az egy Isten foglalta el, aki nemcsak a világnak, hanem a világban minden lénynak alkotója, teremtője és az emberiségnek atyja. A teremtmények az ő gyermekei, de az összes teremtmények között mint szellemi valóság, mint gondolkozó lény, ki értelemmel, szabad akarattal és halhatatlan lélekkel van felruházva, messze kiemelkedik az ember, akiben az életöszön mellett életcél is van, mely nem egyéb, mint tökéletesedni folyton s a lelki rokonság kapcsán mind közelebb jutni Istenhez, érezni, hogy mi Istenben vagyunk és az Isten mibennünk.

Ez a tudat a Jézus jelkéiben tisztán élt. S valamint a szellemileg nagy emberek a lelkükben élő nagy igazságokat az emberiség előtt rendre-rendre feltárják, mert

nevelő, építő, felvilágosító erőt tulajdonítanak azoknak, melyeknek a köztudalomba való átjutása következtében a téves felfogások lassanként eloszlanak és a világossági magától terjed, Jézus is a korábbi vallások ismereteiből s korának téves hitnézeteiből és vallásos irányából leszűrt eszméit közölni igyekezett embertársaival, hogy az ő lelkében az isteni világosság folytán nélkülözhetetlen kincsé lett igazságokat mindenkinek közkincsévé tegye s így hivatásának és rendeltetésének eleget tegyen, valóban a »világ világossága« legyen!

E lelki világosságnak legszebb fénysugara akkor tűnt fel, mikor Jézus Istent »Mi Atyánk«-nak szólította meg s fölébresztette a lelkekben azt a tudatot, hogy az ember ennek az Atyának a gyermeke. E tudatnak csak természet-szerű következményei voltak ama nagy parancsolatok: »szeresd Istent«, »szeressed felebarátodat«.

S midőn Jézus az emberiség vallási megújulásának és hitvilága benső átalakulásának szükségérzetéből kifolyólag prófétai nagy erővel hangoztatta a szellemi, vallási és erkölcsi élet megújulását, egyéb célok mellett az Isten atyaságának és az ember fiúságának a megértésére akarta elvezetni s vezette el a megértő lelkeket. Az Isten lényének és az ember mivoltának igazi megértése alapján mondhatta Jézus e szavakat is: »Én és az Atya egyek vagyunk«.

De hát valóban lehetne is ez másképpen? Hisz az embernek azok a legszebb erényei, amik Istennek legmagaszosabb tulajdonságai. És mi magának Jézusnak tanításából tudjuk, de saját életünk tapasztalataiból is megtanultuk, hogy Isten nemcsak mindenütt jelenvaló és mindenkét betöltő szellemi valóság, hanem szeretet, jószág, igazság, könyörülő, hosszútűrő és megbocsátó Atya. S nemde magunk is azt tartjuk igaz embernek és követendő példányképnek, akinek életét s majd emlékeit e szép és isteni erények ékesítik?!

Ahol a végcél így összetalálkozik, ott a rokon vonásoknak fel nem ismerése a szellemi világosság elhomályosulásának a jele. Én legalább, amíg azt látom és érzem, hogy az ember lelke Isten után vágyik s földi küzdelmei

és zaklatottságai között az Istenben való hitnek és bizalomnak érzetében nyugszik meg és nyer új erőt a további küzdelemre, addig mindig a legjobb meggyőződéssel vallom és hirdetem, hogy van valami összekötő kapocs, valami rokon vonás Isten és az ember között; van valami benső viszony az isteni és emberi lélek között. Vallom és hirdetem, hogy Isten megjelenik az emberben; él, munkál, buzdít, vigasztal és boldogít; megjelenik bennem, benned és mindenki benn; emel minket mind följebb és följebb; vonz magához, mint a nap a többi égi testeket; oltalmaz, mint a gondos apa szokta erőtlén gyermekeit; megfogja kezeinket, fölvesz karjaira, visz, ragad magával tovább a kötelesség útján!...

Ezt a hitet erősíti meg lelkemben a Jézus egész élete s bámúlatoan szép és tisztult gondolkozása, megragadó példája és meggyőző tanítása. Oh bár átönthetném lelkemnek ez erős hitét a ti lelketekbe is, hogy adna erőt a csüggedezőnek, emelné fel a porbasújtottat, acélozná meg akaratát a híven küzdőnek és gyújtana fénylő világosságot a homályos lelkekben! Oh bár ti is fel tudnátok fogni, hogy mily nagy befolyással van mindannyiunk életének szépségére és küzdelmeink sikerére annak a hitnek valósága, mely Jézusnak a nehezen hívó tanítványokhoz intézett eme szavaiban foglaltatik: »Nem hiszed-e, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok? E beszédeket, melyeket én szólok nektek, nem magamtól szólok; hanem az Atya, aki én bennem marad, ő cselekszi e cselekedeteket. Higyjetek nekem, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok; ha nem hiszitek, a cselekedetekért higyjetek nekem«, mert e szavakban az a hit van kifejezve, hogy *Isten az emberben él*, mely hitnek az igazságát semmi sem igazolja szebben, mint a Jézus hasonlíthatatlanul szép élete és tanításai.

## II.

Azonban az az igazság, hogy »*Isten az emberben él*«, nemcsak a Jézus életében és tanításaiban jut érthető és megfogható módon kifejezésre, hanem minden ember lelki életében, nemes törekvéseiben és szellemi működésében is.



Ez természetes is. Mert ha Jézust embernek tartom, a minthogy másnak nem is tarthatom, akiben az istenség eszméje látható alakban nyilvánult, valamint az emberi méltóság is addig még nem látott tökéletességben dicsőült meg és akiben — talán nemesebb vonásokban — de ugyanazon érzelmek, vágyak, indulatok, törekvések éltek, amelyek minden jóra való emberben többé-kevésbé fellelhetők, akkor magamat is, embertársaimat is, különösen pedig a szellemi élet kiválóságait szintén olyanoknak kell tartanom, kikben az embernek Istenhez való viszonya a bennük levő isteni erő munkálkodása által kifejezésre juthat és kell, hogy jusson. És pedig sokkal nagyobb mértékben, mint bármely más teremtmény életében és működésében.

Azt bizonyára nem szükséges magyarázni, hogy annak a különbségnek, mely az ember és más teremtmények között hitünk szerint és ismereteink alapján határozottan fennáll, alapja a lélek. Ezen az alapon nyugszik az ember méltósága, felsőbbsege, tökéletesedésvágya s az a hatalma, mely a természet erőit is igen sok tekintetben szolgálatába hajtja.

Nem kutatom, hogy Isten szép világában vannak-e az emberen kívül még oly lények, melyeknek van lelkiük s ha igen, mily fokú az? Ez a kérdés a tudósokra tartozik. Hadd vívják hát ők a harcot az igazság érdekében! Viszont azonban annak a pusztá állításnak bővebb igazolásába sem akarok bocsátkozni, hogy az ember lelkes lény, aki a testi élet mellett szellemi, lelki életet is él! E tényt egyszerűen elfogadom, mert az megegyezik hitemmel, gondolkodásommal, életem céljával. Sőt e kérdésben a hitnél sokkal több él lelkemben: biztos tudat. Erre a biztos tudatra fektetem azt a hitemet, mely az embernek Istenhez való viszonyára vonatkozik s azt hirdeti, hogy Isten az emberben él.

Ez a hit azonban egy pillanatra sem gyöngíti meg azt a keresztény felfogást, hogy az ember függ ama láthatatlan fővalóságtól, kit Istennek nevezünk. Hanem megérezteti világosan, hogy ez a függés nem olyan, mint az uré és szolgálé, hanem amilyen lenni szokott szülő és gyermeke között. A lelki, a szellemi élet kapcsolatán van az fölépítve.

A test a földé, a lélek Istené. Egyik a mulandóság játékszere, másik az örökélet kincse. Önként következik tehát, hogy a lélek, a szellem munkája az, ami kifejezésre juttatja minden emberben az istenit. Az emberi szellem régmúlt alkotásai közül igen sokról úgy beszél az emberiség történelme, mint szép emlékről, maradandó kincsről, régi dicsőségről. Mert a múlt sok szép és becses emléke nemcsak az emberi szorgalom és ügyesség eredménye, hanem az isteni lélek ihletésének is a hirdetője.

Az ember ma is szellemi élete magasra és messze szárnyaló erejével és az ebből önként folyó szépért és nemesért való lelkesedésével biztosítja a maga számára az elsőbbséget és az uralkodó hatalmat. Szellemi alkotásunk alapja, forrása: Isten lelkének állandó működése mibenlünk. Amikor valami nagyot, valami szépet, valami rendkívülit látunk, önkénytelenül felkiáltunk: mily isteni alkotás! S ez önkéntes megnyilatkozás nem egyebet fejez ki, mint azt, hogy az ember az alkotás művészelébe nemcsak testi erőt visz bele, hanem beleviszi tudását, akaratát, lelkesedését, beleviszi rátermettségét és egész lelkét. Valóban, minden eredményes munkán, de különösen szellemi lelki életünk működésének minden alkotásán felfedezhető az isteni lélek hatásának a nyoma. Ha megnézünk pl. egy gyönyörű szoborművet, melyet igazi művész alkotott, nemcsak a mesteri kéz munkáját látjuk, hanem a művész lelkének finomságát is leolvassuk róla. Annak a szoborműnek lehet talán anyagi értéke nélkül a lelki finomság nélkül is, de igazi szépséget és művészi értéket a művész lelkének ráhatása által nyer. Egy valóban szép költemény meghat és magával ragad, mert megérezzük benne a költő szíve dobogását, sőt látni véljük lelkének szárnyalását, míg ez érzés és lélek nélkül, ha megvolna is a forma, hatás helyett hidegen hagyja. Kedvelt szónok gyöngye hanggal is lehet valaki, ha lelkét tud adni a beszédnek, de a legszebben csengő hang is olyan, mint a zengő érc és pengő cimbalom, hatástalanul hangzik el, ha hiányzik belőle az érzés, a szín, a melegség. Mert ez az tulajdonképpen, amely mint a villanyerő némely testeket magához vonzza és lebilincseli a rokon szíveket és lelkeket. A léleknek ez a rá-

hatása, szárnyalása vagy lebilincselő ereje olyan az emberi munkán, mint az érett gyümölcsön a finom máz, melyet ha letörültünk, maga a gyümölcs megmarad ugyan régi alakjában, de eredeti szépségét elveszítette s azt soha többé vissza nem nyeri.

Azonban az isteni léleknek az emberben és az ember által való munkálkodását nemcsak a nagyszerű és nagyobb szabású alkotásokban láthatjuk, hanem észlelhetjük a kisebb szerű mozzanatokban, zajtalan törekvésekben, jelentéktelennek látszó tettekben s a legegyszerűbb ember életében is. A családi életben megértést és boldogságot áraszt, a jól végzett munka után lelki nyugalmat ad; a jótettért áldással fizet; a szegénységben is kincseket rejteget számunkra; a kévéssel megelégtetni tanít. S ha Jézus azt mondta, hogy ő az Istenben és Isten ő benne van s amikor szól, a benne levő Isten ösztönzése folytán szól; ha tanítványai előtt hivatkozott arra, hogyha nem hisznek szavainak, higgyenek cselekedeteinek, kérdejem, hogy nem Isten szól-e az emberben, mikor az az elhagyott árvát keblére öleli, az üldözöttek menedéket nyújt, az éhezővel kenyerét megosztja vagy amikor a megbántott érzés megbocsát ellenségének? Nem Isten szól-e az emberben, mikor valaki egy hosszú élet fáradozásainak és kitartó szorgalmának gyümölcsét vagy egy átsanyargott életnek meggyújtott drága kincseit a közügy, a tudomány, a művelődés vagy éppen az egyház oltárára szenteli? Nem Isten szól-e az emberben, midőn az emberbaráti szeretet magasra emeli zászlóját s annak árnyékában sebeket kötöz, megbántott lelkeket kibékít, egyensúlyt veszített szíveket megerősít, avagy írtja a gyomot, oszlatja a bűnt, világosítja a homályos elméket, szóval a művelődés áldásaival egyengeti a béke, a szeretet vagyis Isten országa útját?! Nem Isten szól-e az emberben, mikor a tévelygések árjában és lelki sötétségben már-már elmerülő emberiséget egy benső erő új életre, öntudatra ébresztette és az igaz hit zászlóját bátor kezekkel újból kitzúzta?! Mi az, ami a szellemi világosság terjedését biztosítja, a művelődést előbbre viszi, a szabadelvű gondolkozás és szabad vizsgálódás számára utat nyit, a legnyomorultabb emberben is

a lelki életet építi, a tudást bővíti s általában a tudományt minden téren hatalommá teszi, hanem az Istennek ereje az emberben?!

Bizony-bizony erkölcsi, vallásos és szellemi életünk megannyi jelensége fennszóval hirdeti, hogy az ember lelke, szelleme egy-egy szikra az örök Lélekből; bizonyítja, hogy van valami isteni az emberben s mi »ő benne vagyunk, élünk és mozgunk«. S ha az Isten lelkének bennünk való állandó működése ellenére is látunk sikertelen törekvést, meg nem érdemelt büntetést, méltatlan bánásmódot, bűnös szenvedélyek hatalma alatt nyögő embereket, gonosz indulatú eljárásokat, vagy el nem birt terhek alatt összeomlott életet, mindez nem annyira az Isten lelke hiányának, mint a különböző módon örököltető és örökölt képességeknek és lelki javaknak a bizonyosága, melyeknek növelésére, nemesítésére és tökéletesítésére nem egyforma erővel és eszközökkel törekedtünk.

S ha vannak is elegenden, akiknek élete sötét pontot jelez a hit és erkölcs világában, akik úgyszólván készakarattal »megoltják az Istennek lelkét önmagukban«, vagy Istennek képmását mesterségesen eltorzítják önmagukon, nyugodtan mondhatjuk, hogy az Isten lelkétől áthatott jók és igazak száma is sok és nagy. Jó reménységgel szemlélhetjük, hogy a szép tettek és nemes törekvések példaadói, a világosság szomjuhozói ellensúlyozni tudják a meggingott vagy éppen mélyre süllyedt lelkek rontó hatását és hatalmát, mert nemcsak szóval, de tettel is állandóan hirdetik Isten lelkének működését az emberben. Sőt merem mondani, hogy még a legmélyebbre süllyedt és legérzékletlenebb, vagy önmagukkal és Istennel leginkább meghasonlott emberek életében is vannak pillanatok, midőn az isteni erőt és az emberi méltóság hatalmát éreznik kell. Az emberi élet nemes törekvéseivel és szellemi működésével minden sorsban és minden téren cáfolhatatlan bizonyítékokat szolgáltat Istennek és az embernek bizonyos fokú összeköttetésére nézve.

Ime tehát, afiai, ha némi tartózkodással és aggodalommal is olvastam fel előttetek az alapige szavait, most már megvilágosodott értelemmel, megerősödött hittel és biza-

lammal, tartózkodás nélkül hirdethetem és hirdetem is a Jézus szavainak mély értelmét és az azokból folyó nagy igazságot, hogy *Isten az emberben él*. Mert akár a Jézus életét és cselekedeteit, vagy Istenről és az emberről alkotott felfogását nézzük, akár önmagunkat, a bennünk levő erőket, tehetségeket vagy törekvéseket vizsgáljuk, szükségképpen el kell jutnunk arra a meggyőződésre, hogy van valami benső kapocs, valami lelki viszony Isten és az ember között. S ha ennek ellentmondana is bizonyos tekintetben életünk mulandósága, oly sokszor mutatkozó gyarlóságunk, a megpróbáltatásokkal szemben nem egyszer gyöngének bizonyult erőnk és számtalan fogyatkozásunk, hitünk érzetében a győzelem biztos reményével mutathatunk Jézusra s a szellemi élet más kiválóságaira, kiknek emléke fölé nagy betűkkel van felírva: »Ime az ember.« Ime az ember, aki küzd, fárad, munkál, tán elbukik, de újra talpra áll s végre is a küzdelemben megdicsőül. Ime az ember, aki »milliókra költi dús élte kincsét«, — »éltető eszmévé finomul«. Ime az ember, ki megértő szívvel és meggyőző erővel ismétli a Jézus szavait: »Nem hiszed-e, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok? E beszédeket, amelyeket én szólok nektek, nem magamtól szólok; hanem az Atya, aki én bennem marad, ő cselekszi e cselekedeteket. Higyjetek nekem, hogy én az Atyában és az Atya én bennem vagyok; ha nem hiszitek, a cselekedetekért higyjetek nekem.«

Higyjetek hát afiai Jézusnak! Szálljatok magatokba, gondolkozzatok lényetekről, törekvésetekről, éltetek céljáról s bizonyára könnyen megértitek, hogy mily igaz az ő tanítása. Példája és cselekedetei s az ő nyomán a szellemi világosság hirdetői fénylő világossággal mutatják az utat Isten felé. Haladjatok azon bátran előre. S ha tán valami idegen hang mégis azt mondaná bennetek, hogy csak a képzelődő lelkek mesterséges szüleménye a tudat, hogy Isten az emberben él, komoly megfontolás után megáljátok: saját lelketek cáfol meg! Amen!

## Püspökünk 80 éves.

Augusztus 9-én volt 80 éves fordulója püspökünk születésének. Lehetetlen e dátum mellett észrevétel nélkül elhaladnunk. Ebből a 80 évből 60 esik papi s egy hiján 40 püspöki működésére. Nincs ideje most annak, hogy e hosszú életnek ama vonatkozásaival foglalkozunk, amelyek egyházunk utolsó félszázadának történelmével szétválhatatlanul kapcsolódnak. Az ideai főtanács — úgy hisszük — méltó módon fog foglalkozni e történelmi dátum jelentőségével. Mi egyszerűen rámutatunk arra a bensőségében meleg és őszinte ünneplésre, melyben ősz püspökünket kolozsvári hívei, a város tanácsa, a ref. és ág. hitv. evang. testvéregyházak vezetősége részesítették — úgyszolva spontán, minden híradás és mesterséges előkészítés nélkül. A kolozsvári híveket — számszerint 50 — Fekete Gábor főgondnok úr vezette a püspök elé s a következő beszéddel üdvözölte:

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

A Kolozsvárt lakó unitáriusok addig is, míg az egyetemes egyház alkalmas módon kifejezést adhat szeretetének és ragaszkodásának, a mai napon óhajtottak kifejezést adni 80-ik születése napja alkalmából, mely egyszersmind 60-ik lelkész és tanári, majdnem 40 évi (39) püspöki évfordulójával is egybeesik, őszinte mély tiszteletüknek, szeretetüknek és jó kívánataiknak.

Ez időt csak az Isten különös kegyelmében levő kiválasztottak érhetik el. Hatvan év állandó tevékenységben kevés embernek jut osztályrészül s még a legcsendesebb, rendes viszonyok közt is különösen elismerésre méltó.

Egyházunkban azonban a lefolyt 60 esztendő tele volt vészterhes fellegekkel, aggodalmakkal, gigászi küzdelmekkel. Méltóságod azonban Istentől nyert talentumaival mindezen nehézségeket hazafiui érzéssel, okossággal, szelidséggel és bölcsességével, szerencsés kézzel leküzdötte, egyházunkat az *erkölcsi* elismerés és *anyagi* fejlődés útján az általános elismerés és tekintély olyan magas fokára emelte, amelyet ezelőtt hatvan évvel alig remélhattünk s önkénytelenül ajkunkra túlulnak a mai nagy napon a szentírás eme szavai:

*„Ilyen főpap illet vala minket, szent, ártatlan, szeplő nélkül való.“*

Az isteni gondviselés hazánknak s kicsiny egyházunknak